

BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARINING NUTQIY KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISH DOLZARB PEDAGOGIK MUAMMO SIFATIDA

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15212573>

A.P.Najimova

Ájiniyaz atındağı Nókis mámleketlik pedagogikalıq instituti

Rezyume

Mazkur maqola boshlang'ich sinflarda o'quvchilarning nutqiy kompetensiyalarni rivojlantirishdagi mavjud bo'lgan dolzarb pedagogik muoammalar va ular ustida amaliy ishlashning masalalariga bag'ishlangan.

Резюме

Данная статья посвящена актуальным педагогическим проблемам развития речевых компетенций учащихся начальных классов и вопросам практической работы над ними.

Resume

This article is devoted to current pedagogical problems in the development of speech competencies of primary school students and issues of practical work on them.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining nutq ko'nikmalarini rivojlantirish bugungi kun ta'lim sohasidagi muhim mavzulardan biri hisoblanadi, chunki bu ularning turli vaziyatlarda qanchalik samarali muloqot qila olishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Bolalar maktabgacha ta'limdan umumiy ta'limga o'tganlarida, ularning til va muloqot rivojlanishini sekinlashtiradigan turli qiyinchiliklarga duch kelishadi. Nutq ko'nikmalarining mustahkam poydevori nafaqat o'quv yutuqlarini, balki ijtimoiy munosabatlarni ham qo'llab-quvvatlab, umumiy rivojlanishga yordam beradi. Tilni o'rganish fikrlash va uni ifoda etish ko'nikmalari bilan chambarchas bog'liq bo'lgani uchun, o'qituvchilar so'zlashish ko'nikmalarini oshiradigan va lug'at boyligini kengaytiradigan usullarga e'tibor qaratishlari lozim. Bundan tashqari, o'quvchilarning turli til muhitlaridan kelganliklarini e'tiborga olish individual yondashuvni talab qiladi, ya'ni barcha o'quvchilar o'z g'oyalarini ifodalash uchun zarur vositalarga ega bo'lishlarini ta'minlash kerak. Ushbu asosiy jihatlarga e'tibor qaratish orqali pedagoglar mazkur dolzarb ta'lim muammosini hal qilishlari va boshlang'ich sinf o'quvchilarining umumiy rivojlanishini qo'llab-quvvatlashlari mumkin.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining til va muloqot ko'nikmalarini tushunish uchun nutqiy kompetensiya tushunchasi g'oyat muhim ahamiyatga ega. Bu, ayniqsa, o'qitish amaliyotida uning qiymatini tobora ko'proq tan olayotgani bois dolzarbdir. Nutqiy kompetensiya nafaqat til qoidalarini bilishni, balki turli muloqot vaziyatlarida ushbu qoidalardan samarali foydalana olish qobiliyatini ham o'z ichiga oladi. Til o'qitish usullari takomillashib borar ekan, Loyihaga asoslangan ta'lim kabi yanada uyg'unlashgan yondashuvlarga o'tish o'quvchilarda mazkur kompetensiyani rivojlantirish maqsadini ko'zlaydi. Loyihalar metodining xarakterli tomoni ta'lim jarayonida o'qituvchi va o'quvchi munosabatlari va maqomining o'zgarishiga olib kelishidir. O'qituvchi tayyor bilimlarni o'rgatishdan o'quvchilar bilish faoliyatini tashkilotchisiga aylanadi. [1] Bunday yondashuvlar hamkorlikda ishlash va tengdoshlar o'rtasidagi muloqotni rag'batlantiradi. Bu esa nafaqat til ko'nikmalarini, balki an'anaviy ta'limda ko'pincha e'tibordan chetda qoladigan amaliy bilimlarni ham oshirish uchun nihoyatda muhimdir. Biroq, shaxsiy savodxonlik faqatgina til ko'nikmalaridan iborat emas; u o'quvchilarning tildan foydalanishiga ta'sir ko'rsatadigan ijtimoiy va vaziyatga oid omillarni ham qamrab oladi. Bu esa zamonaviy ta'lim muammolarini hal etish uchun mazkur jihatlarni chuqur anglab yetishimiz zarurligini bildiradi. Boshlang'ich ta'limda nutqiy ko'nikmalarining ahamiyati juda yuqori, chunki u yosh o'quvchilarda yaxshi muloqot va fikrlash ko'nikmalariga asos bo'ladi. Nutqiy ko'nikmalar bolaning fikr va tuyg'ularini baham ko'rish qobiliyatini oshiradi va tanqidiy fikrlash va ijtimoiy ko'nikmalar kabi muhim qobiliyatlarni rivojlantirishga yordam beradi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining nutqiy ko'nikmalarini rivojlantirishga til qobiliyatini tushunish uchun muhim g'oyalarni beradigan nutqni o'rganishning muhim nazariyalari katta ta'sir ko'rsatadi. Asosiy nazariyalardan biri tilning o'ziga xoslik bilan qanday bog'lanishiga e'tibor qaratadi, bu esa bolalarning nutqining rivojlanishi ularning turli jamoalardagi ijtimoiy ro'llari bilan chambarchas bog'liqligini ko'rsatadi. Ushbu qarash til ta'limida maqsadga muvofiqlikka asoslangan usullarni tanqid qilish orqali ko'rsatiladigan, ba'zi til amaliyotlarini chetga surib qo'yadigan adolatsiz tizimlarni qo'llab-quvvatlaydigan tilshunoslikka oid e'tiqodlarning ahamiyatini ta'kidlaydi [4]. Bundan tashqari, poststrukturistik nazariyalar kengroq ijtimoiy omillar identifikatsiya va til o'rganishni qanday shakllantirayotganiga urg'u berib, talabalarning standartlashtirish me'yorlari sharoitida til bilan qanday munosabatda bo'lishini chuqurroq tushunishni taklif qiladi [3] Ushbu nazariyalar birgalikda maktablarda inklyuziv til muhitini yaratish zarurligini ta'kidlaydi, bu esa turli xil o'quvchilarda nutq ko'nikmalarini oshirishning dolzarb o'quv muammosini hal qiladi.

Kognitiv rivojlanish boshlang'ich sinf o'quvchilariga gapirish qobiliyatini oshirishga yordam berish uchun muhimdir, chunki u tilni o'rganish va undan foydalanish uchun zarur bo'lgan aqliy ko'nikmalarni qo'llab-quvvatlaydi. Bolalar o'sib, fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirgan sari tilni yaxshiroq tushunish va undan foydalanishni o'rganadilar, bu esa ularning gapirish qobiliyatlarini yaxshilaydi. Shuningdek, o'qituvchilarning emotsional intellekti ularning sinfda qanday muloqot qilishlariga ta'sir qiladi. O'qituvchilar o'z o'quvchilarining aqliy va hissiy ehtiyojlarini anglaganlarida, ular o'zlarining og'zaki va og'zaki bo'lmagan muloqotlarini o'quvchilarni ko'proq jalb qilish uchun moslashtira oladilar, ularning kognitiv va hissiy o'sishiga yordam beradilar[5]. Demak, yosh o'quvchilarda nutqiy ko'nikmalarni takomillashtirishda kognitiv rivojlanishni his-tuyg'ularni anglash bilan uyg'unlashtirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Hozirgi ta'lim sahnasida boshlang'ich sinf o'quvchilarini nutqiy ko'nikmalarga o'rgatish o'qituvchilar uchun ko'plab qiyinchiliklarni keltirib chiqaradi. Katta muammolardan biri shundaki, o'quv dasturidagi o'zgarishlar ko'pincha aniq fanlarga qaratilgan bo'lib, ular nutqni rivojlantirish bo'yicha muhim dasturlarni e'tibordan chetda qoldirishi mumkin. Bu yosh bolalar uchun zarur bo'lgan asosiy muloqot ko'nikmalariga yetarlicha e'tibor berilmasligini anglatishi mumkin. Bunda interfaol ta'lim metodlarini o'rganish va boshlang'ich sinf o'quvchilariga qo'llanish nutqiy ko'nikmalari bilan bog'liq muammolarni hal qilishning muhim ahamiyat kasb etadi. O'quvchilarni faol va ishtirokli ta'lim muhitiga jalb qilish ularning nutqiy ko'nikmalarini yaxshilashga yordam beradi, shuningdek, tanqidiy fikrlash va jamoaviy ishlashni rag'batlantiradi. Ro'lli o'yinlar va guruh muhokamalari kabi interfaol usullarni qo'llashning tizimli usulidan foydalangan holda o'qituvchilar yosh o'quvchilarni jalb qiladigan mazmunli ta'lim imkoniyatlarini yaratishi mumkin. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, an'anaviy usullardan ko'proq interfaol usullarga o'tish g'oyalar va his-tuyg'ularni yaxshiroq almashish imkonini beradi, bu esa nutqiy o'zaro ta'sirning yaxshilanishiga olib keladi [2]. Bundan tashqari, Project-Based Learning kabi hamkorlikdagi yondashuvlar talabalarga kontent bilan bog'lanishga yordam beradi, ularning ijtimoiy va akademik muloqot qobiliyatlarini yaxshilaydi, bu esa ularni real hayotdagi muloqot muammolariga tayyorlaydi. Shuning uchun ushbu metodlarni qo'shish o'qitishning muhim yo'nalishi hisoblanadi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining nutqiy ko'nikmalarini rivojlantirish katta o'qitish muammosi, shuning uchun kelajakdagi tadqiqotlar turli maktab sharoitlarida nutq o'sishini kuzatib boradigan uzoq muddatli tadqiqotlarga qaratilishi kerak. Bunday tadqiqotlar nutq ko'nikmalarini takomillashtirish uchun turli xil o'qitish usullari va dasturlari qanchalik yaxshi ishlashi haqida muhim

ma'lumotlarni berishi mumkin. Shuningdek, nutq ko'nikmalariga yordam berish uchun texnologiyadan, masalan, nutqni tanish vositalaridan foydalanishni ko'rib chiqish muhimdir, chunki u an'anaviy usullar bilan bir qatorda zamonaviy yondashuvni ta'minlaydi. Shuningdek, o'qituvchilar o'z o'quvchilarining nutq ehtiyojlarini qondirish uchun kerakli vositalarga ega ekanligiga ishonch hosil qilish uchun o'qituvchilarni tayyorlash dasturlarini qayta ko'rib chiqish kerak. Bundan tashqari, nutq patologlari va sinf o'qituvchilari o'rtasidagi jamoaviy ish nutq rivojlanishiga yordam beradigan kuchli qo'llab-quvvatlash tizimini yaratishga yordam berishi mumkin. Mazkur takliflar o'quvchi-yoshlarning nutqiy ko'nikmalarini takomillashtirishda o'qitish metodikasini tushunish va amalda qo'llashni takomillashtirishga qaratilgan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. A.Mambetnazarov. Ta'lim muassasalarida loyihaga asoslangan ta'limining imkoniyatlari
2. Bagramova va boshqalar. Ten Essential Pillars in Artificial Intelligence for University Science Education: A Scoping Review
3. Bonny Norton and Kelleen Toohey. Identity, language learning, and social change
4. Nelson Flores. A Critical Review of Bilingual Education in the United States: From Basements and Pride to Boutiques and Profit
5. Суркова К.Л. Когнитивное и речевое развитие детей дошкольного возраста, зачатых путем вспомогательных репродуктивных технологий